

Н. О. Гончарова

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДВОРЯНСТВА ПІВДЕННОЇ УКРАЇНИ НА СТОРІНКАХ «ВЕСТНИКА БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОСТИ»

Ключові слова: періодика, дворяни, благодійність, опікунство, губернії Південної України.

Ключевые слова: периодика, дворяне, благотворительность, попечительство, губернии Южной Украины.

Key words: periodicals, noblemen, charity, patronage, provinces of South Ukraine.

Для наукового дослідження періодика є джерелом, котре містить відомості з різноманітних аспектів суспільного життя. Інформація, яку несуть в собі періодичні видання, цілеспрямовано відібрана та систематично подана. Саме тому науковці активно залучають періодику до джерельної бази своїх наукових розвідок. Періодичні видання стали предметом вивчення І. С. Гребцової [1], Г. В. Утешевої [2], Д. З. Аванесян [3] та ін. Однак аспект благодійної діяльності дворянства залишається недостатньо вивченим. Метою статті є на основі аналізу змісту журналу «Вестник благотворительности» висвітлити основні форми та напрямки участі в роботі благодійних установ Південної України представників дворянської верстви.

Поява спеціальної періодики з благодійності стала важливим фактором суспільного життя кінця ХІХ — початку ХХ ст. Найважливішими з таких видань були журнали: «Нужда и помощь» (1871), «Вестник Российского общества Красного Креста» (1881–1906), «Детская помощь» (1884–1894), «Вестник благотворительности» (1897–1902), «Трудовая помощь» (1897–1918), «Вестник попечительства Императрицы Марии Федоровны о глухонемых» (1902–1915), «Призрение и благотворительность в России» (1912–1917).

Незалежно від профілю ці видання приділяли значну увагу історії благодійницького руху, теорії та практиці добродійної діяльності, друкували основні документи з питань громадської опіки та благодійності, статистичні дані, відомості про благодійні товариства й установи. О. К. Павлова до загального недоліку таких видань зараховує розпливчастість понять та формулювань, відсутність чітко складеного уявлення про предмет — опіку та благодійність [4, с. 3]. Журнали, як правило, виходили невеликими тиражами, призначалися для фахівців і людей, котрі мали безпосереднє відношення до організації громадської опіки та благодійності.

Серед наведених періодичних видань важливе значення для висвітлення проблематики, пов'язаної з благодійною діяльністю представників дворянства, має журнал «Вестник благотворительности», який виходив щомісяця з 1897 по 1902 рр. Засновником журналу виступило Центральне Управління дитячих притулків Відомства установ імператриці Марії. Однак відомча приналежність не обмежувала кола питань, порушених на його сторінках. Дане видання торкалось різних аспектів державної, громадської та приватної благодійності. Редактором журналу був Є. С. Шумигорський, співпрацювали у ньому знані вчені й публіцисти Є. Д. Максимов, В. І. Герье, П. М. Клокачов та ін.

Журнал ставив собі за мету «покінчити з диким, стихійним убоголюбством, зробити свій внесок в упорядкування допомоги дійсно нужденним, а також узагальнити та поширити передовий досвід опіки серед товариств та установ сфери опіки» [5, с. 1].

Структурно журнал «Вестник благотворительности» складався з кількох розділів. В «Офіційному відділі» оприлюднювались законодавчі документи, що стосувались справи опіки і благодійності, інші офіційні матеріали, зокрема, журнали засідань найбільших благодійних установ, котрі знаходились під головуванням членів імператорської родини. У «Спеціальному відділі» друкувались матеріали лише про дитячі установи Відомства установ імператриці Марії. У «Літературному відділі» розміщались статті з питань теорії та практики благодійності. «Літературний огляд» містив рецензії й анотації нових книг та статей з журналів «Вестник Европы», «Русская мысль», «Журнал министерства юстиции» тощо. Рубрика «Замітки та пові-

домлення» включала матеріали про діяльність окремих благодійних товариств та організацій. У «Хроніці» розміщувались невеликі дописи про російські благодійні установи та події у сфері зарубіжної благодійності, наводились списки жертвувачів і благодійників.

«Офіційний відділ», окрім витягів зі збірки узаконень та розпоряджень уряду щодо діяльності благодійних товариств, містив чимало відомостей про призначення дворян в опікунські установи губерній Південної України.

Так, у 1897 р. повідомлялось про призначення почесними членами губернських опікунств дитячих притулків: Таврійського — потомственного дворянина Попова, Херсонського — потомственного дворянина Кардамича, потомствених почесних громадян О. та М. Баумштейнів, Катеринославського — колезького секретаря Тарловського [6, с. 12; 7, с. 5; 8, с. 8]. Того ж року було оголошено про призначення почесними членами опікунств дитячих притулків: Бессарабського губернського — титулярного радника Дирдовського, Одеського міського — титулярного радника Кухарського, потомствених почесних громадян Цетліна й Анциферова [9, с. 3].

У 1898 р. повідомлялось про призначення почесними членами Бессарабського губернського опікунства дитячих притулків: колезького асесора Турковського, колезького секретаря Кисельова, особистого почесного громадянина Лейбензона [10, с. 2; 11, с. 4]. У цьому ж році почесним членом Одеського міського опікунства дитячих притулків став колезький радник Ганзен [11, с. 3].

У № 3 за 1899 р. повідомлялось про призначення графині А. Д. Строганової, графині В. П. Канкріної, статського радника графа І. В. Канкріна довічними почесними членами Олександрівського повітового опікунства дитячих притулків Катеринославської губернії [12, с. 2]. Почесними членами Херсонського губернського опікунства дитячих притулків у 1899 р. стали титулярний радник Ніколаєв, дворянин Жуковський, колезький реєстратор Кабузан [12, с. 2].

В «Офіційному відділі» журналу «Вестник благотворительности» наявні повідомлення про призначення представників дворянства опікунами благодійних установ. Так, у 1896 р. попечителькою Катеринославського дитячого притулку за-

тверджено дружину місцевого предводителя дворянства Струкову, яку в 1897 р. на цій посаді змінила дружина генерал-майора О. Н. Баторська [9, с. 3]. З 1899 р. Катеринославським дитячим притулком опікувалась дружина генерал-майора, княгиня Є. А. Святополк-Мирська [12, с. 2]. З грудня 1897 р. помічником попечительки Одеського дитячого притулку імені государині-імператриці Марії Федорівни став колезький радник Ганзен [11, с. 3].

«Офіційний відділ» повідомляв також про запровадження при навчальних та благодійних закладах стипендій, започаткованих на кошти жертвувателів-дворян. Зокрема, в Одеському комерційному училищі з жовтня 1896 р. запровадили стипендію імені О. С. Хаїса [8, с. 5]. Пожертвування дворянина П. Ф. Родоканакі зробило можливим запровадження з березня 1898 р. в Одеському дитячому притулку імені государині-імператриці Марії Федорівни стипендії на честь її величності [13, с. 6; 14, с. 6–7]. Одночасно з цим в означеному Одеському притулку запровадили дві стипендії для дівчат імені жертвувателів генерал-лейтенанта П. О. Зеленого та його дружини Н. М. Зеленої [11, с. 6–7]. Зауважимо, що інформація про стипендії обов'язково супроводжувалась положенням про порядок їх надання.

Серед матеріалів «Спеціального відділу» з теми дослідження відзначимо статтю «Одеські дитячі притулки Відомства установ імператриці Марії», в котрій подано історію створення закладів, напрямки діяльності, джерела фінансування [15, с. 10–13]. У статті наводяться дані про пожертвування на одеські притулки від генерал-губернатора князя М. С. Воронцова, градоначальника П. О. Зеленого, попечительки Н. М. Зеленої та ін. Цінні відомості містить «Стислий історичний нарис 50-річної діяльності Одеського Олександрівського дитячого притулку Відомства установ імператриці Марії», опублікований у № 1 та 2 за 1898 р. Зокрема, серед опікунів та жертвувателів даної установи згадуються граф О. Г. Строганов, колезький радник А. Г. Вретто, дружина воєнного губернатора й градоначальника П. П. Ахльостишева, графиня А. П. Алопеус, графиня Є. Г. Толстая, Є. П. Демидова княгиня Сан-Донато, колезький асесор І. А. Цорн-Гібель та ін. [16, с. 11, 13; 17, с. 14–15, 19].

У «Спеціальному відділі» № 4 за 1899 р. вміщено огляд стану Катеринославського дитячого притулку, Олександрівського дитячого притулку Катеринославської губернії, Миколаївського дитячого притулку Херсонської губернії, Одеського притулку імені государині-імператриці Марії Федорівни, Одеських Олександрівського та Маріїнського притулків [18, с. 12–14].

У № 5–6 за 1900 р. у відділі «Замітки та повідомлення» можна ознайомитись зі статтею про Катеринославське благодійне товариство [19, с. 118–121]. У цій же рубриці журналу № 1 за 1901 р. вміщено докладний огляд стану Одеської санаторної колонії для туберкульозних учнів єврейського училища [20, с. 106–110]. Діяльність цих благодійних закладів також багато в чому залежала від дворянської опіки.

У відділі «Хроніка» журналу «Вестник благотворительности» вміщено чимало відомостей про участь дворян в діяльності благодійних установ Південної України. Так, у № 1 за 1897 р. йшлося про запровадження в Одеському притулку імені государині-імператриці Марії Федорівни стипендії, на котру колезький секретар Амельницький пожертвував 2 тис. карб. [5, с. 63]. Про пожертвування 5 тис. карб. спадкоємцями П. М. Маврокордато, на які Одеська міська управа збудувала додаткові номери при міській богадільні, інформував того ж року 10-й номер журналу [21, с. 74]. Вдова почесного громадянина М. Анатра пожертвувала на користь Одеси 10 тис. 200 карб., на відсотки з цього капіталу утримувалося ліжко імені її покійного чоловіка при Одеській міській лікарні [21, с. 77].

У № 2 за 1897 р. повідомлялось про відкриття дитячого притулку в Олександрівську Катеринославської губернії за почином графа І. В. Канкріна та графині В. П. Канкріної. Саме графиня Канкріна стала попечителькою цього закладу [22, с. 64]. Графом Ностицем в розпорядження «Товариства опіки про дітей» м. Катеринослава було передано будинок в с. Паньківка для облаштування там шкільної дачі для бідних та хворобливих дітей. Пожертвовані будівлі оцінювалися в 10 тис. карб. [7, с. 64].

У «Хроніці» за 1897 р. повідомлялось про пожертвований поміщиком Таврійської губернії Панкєєвим маєток цінністю в 20 тис. карб. для облаштування школи землеробства, сільсько-господарської ферми та дослідного поля [9, с. 91]. У 1898 р. предводитель дворянства Катеринославського повіту М. І. Ми-

квашевський пожертвував ділянку землі для будівництва Катеринославської казенної сільської ремісничої навчальної майстерні [23, с. 3]. Почесний член Бессарабського губернського опікунства дитячих притулків Відомства установ імператриці Марії, колезький радник К. Намістник пожертвував 10 тис. карб. на зведення нової будівлі для Кишинівського дитячого притулку [24, с. 95].

Таким чином, публікації «Вестника благотворительности» містять великий обсяг матеріалів з історії дворянської благодійності в Південній Україні на межі XIX–XX ст. Широта охоплення питань благодійності, значний масив фактичних даних про участь дворян в благодійницькому русі дозволяють долучити журнал «Вестник благотворительности» до переліку важливих джерел з даної проблематики.

Джерела та література

1. Гребцова И. С. Периодическая печать в общественном развитии Южного степного региона Российской империи (вторая треть XIX века) / И. С. Гребцова. — Одесса: Астропринт, 2002. — 408 с.
2. Утешева Г. В. Культурно-духовная жизнь Екатеринослава конца XIX — начала XX века на страницах справочно-статистических изданий города / Г. В. Утешева [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.ukrterra.com.ua/developments/history/micro/utesheva.htm>
3. Аванесян Д. З. «Катеринославські губернські відомості» як джерело з історії культурного життя Катеринославщини XIX ст. / Д. З. Аванесян // Історія і культура Придніпров'я: невідомі та маловідомі сторінки: Збірка наукових праць. — Дніпропетровськ: НГУ, 2009. — Вип. 6. — С. 98–109.
4. Павлова О. К. Предпринимательство, призрение и благотворительность в Санкт-Петербурге: вторая половина XIX — начало XX веков / Ольга Константиновна Павлова. — Автореф. дис. ... докт. ист. наук. — 07.00.02. — Санкт-Петербург, 2005. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/predprinimatelstvo-prizrenie-i-blagotvoritelnost-v-sankt-peterburgevtoraya-polovina-xix-nac-xx>
5. От редакции // Вестник благотворительности. — 1897. — № 1.
6. Официальный отдел // Вестник благотворительности. — 1897. — № 8.
7. Официальный отдел // Вестник благотворительности. — 1897. — № 3.
8. Официальный отдел // Вестник благотворительности. — 1897. — № 7.

9. Официальный отдел // Вестник благотворительности. — 1897. — № 12.
10. Официальный отдел // Вестник благотворительности. — 1898. — № 3.
11. Официальный отдел // Вестник благотворительности. — 1898. — № 7.
12. Официальный отдел // Вестник благотворительности. — 1899. — № 3.
13. Официальный отдел // Вестник благотворительности. — 1898. — № 8.
14. Официальный отдел // Вестник благотворительности. — 1898. — № 10.
15. Специальный отдел // Вестник благотворительности. — 1897. — № 6.
16. Специальный отдел // Вестник благотворительности. — 1898. — № 1.
17. Специальный отдел // Вестник благотворительности. — 1898. — № 2.
18. Специальный отдел // Вестник благотворительности. — 1899. — № 4.
19. Заметки и сообщения // Вестник благотворительности. — 1900. — № 5–6.
20. Заметки и сообщения // Вестник благотворительности. — 1901. — № 1.
21. Хроника // Вестник благотворительности. — 1897. — № 10.
22. Хроника // Вестник благотворительности. — 1897. — № 2.
23. Хроника // Вестник благотворительности. — 1899. — № 10.
24. Хроника // Вестник благотворительности. — 1901. — № 9.

Анотації

***Гончарова Н. А.* Благотворительная деятельность дворянства Южной Украины на страницах «Вестника благотворительности».**

Статья посвящена анализу журнала «Вестник благотворительности» как важного источника по истории благотворительности в конце XIX — в начале XX вв. Акцент сделан на участии дворян в становлении и развитии благотворительных учреждений Южной Украины.

***Goncharova N. A.* The Eleemosynary Activity of the Nobility of the South Ukraine on the pages of «Announcer of the Charity».**

The article is dedicated to the analysis of the magazine «Announcer of the Charity» as an important source on history of the charity in the end of 19th – at the beginning of 20th centuries. Emphasis is done on the participating of the noblemen in the formation and development of the eleemosynary establishments of South Ukraine.